

## СУЧАСНІ НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ В УКРАЇНІ

**О.Д. Сичова, аспірантка\***

*Розкрито основні питання розвитку землекористування сільськогосподарськими підприємствами в Україні в сучасних умовах та сформульовано пропозиції щодо його удосконалення.*

***Землекористування, сільськогосподарські підприємства, агротехнології, ефективність, розвиток.***

Сучасні умови розвитку сільськогосподарського виробництва потребують інтенсифікації землеробства, підвищення урожайності сільськогосподарських культур та продуктивності тварин. Це потребує залучення додаткових матеріально-технічних і фінансових ресурсів. Нераціональне використання земельних ресурсів та застосування мінеральних добрив призводить до виснаження ґрунтів та погіршення їх якості. Тому дедалі більшої актуальності набуває екологічна ефективність землекористування.

**Аналіз основних досліджень і публікацій.** Питанням розвитку землекористування, економічній та екологічній ефективності використання земельних ресурсів сільськогосподарськими підприємствами, розробці напрямів їх підвищення присвячено роботи багатьох відомих вчених-аграріїв. Зокрема, В.Є. Данкевича, Д.С. Добряка, О.П. Канаша, П.Т. Саблука, А.М. Третьяка, О.М. Шпичака та багатьох інших науковців аграрного профілю.

**Мета дослідження** – розглянути основні питання розвитку землекористування сільськогосподарськими підприємствами в Україні в сучасних умовах та розробити пропозиції його удосконалення.

**Виклад основного матеріалу.** Важливою проблемою забезпечення розвитку ефективного землекористування є нестача або недостатня наявність фінансових та матеріальних ресурсів більшості сільськогосподарських підприємств. Тому важливим шляхом її вирішення є залучення необхідних інвестицій.

Одним з найважливіших шляхів підвищення економічної ефективності землекористування є кооперація, що, разом з тим, дозволяє вирішити цілу низку питань соціального характеру. Сучасний досвід розвитку кооперативної ідеї свідчить про те, що за рахунок цього можна активізувати підприємницьку діяльність, а з посиленням конкуренції, внаслідок виникнення нових економічних утворень, підвищити їх економічну ефективність. Тому, заслуговує на увагу та позитивні відгуки підвищення активності

\* Науковий керівник – доктор економічних наук, професор, член-кореспондент НААН України М.М. Ільчук

державних органів щодо розробки системи заходів для забезпечення діяльності сільськогосподарських кооперативів різного профілю.

Проведені розрахунки свідчать, що загальна потреба в інвестиціях на розвиток підприємницької діяльності сільськогосподарських підприємств за умови створення трьох обслуговуючих кооперативів у сфері виробництва молока та одного у галузі рослинництва в усіх областях України становить близько 900 млн грн. При цьому, соціальний ефект буде становили 8,4 тис. додаткових робочих місць із заробітною платою на рівні 3000 грн, а близько 178 млн грн буде спрямовано на підтримку бюджетів різних рівнів.

Розвиток підприємницької діяльності сільськогосподарських підприємств дасть змогу суттєво підвищити економічну ефективність господарювання аграрних товаровиробників. Крім того, це дозволить поліпшити соціальну ситуацію в сільській місцевості за рахунок збільшення кількості робочих місць, забезпечення працюючих конкурентоспроможною заробітною платою, покращення умов праці, підвищення мотивації до праці тощо. Зі зростанням фонду заробітної плати найманих працівників будуть збільшуватися відрахування до бюджетів різних рівнів, що дасть змогу підтримати соціально-орієнтовані державні проекти. Разом з тим, із залученням додаткових працівників для функціонування кооперативів буде зменшуватись показник безробіття населення. Тобто, менша кількість людей буде претендувати на державну соціальну допомогу на випадок безробіття, що дозволить зменшити суму виплат і навантаження на бюджети різних рівнів.

Останніми роками в Україні спостерігається катастрофічне руйнування сільгоспугідь та зниження родючості ґрунтів – основного джерела забезпечення продовольчої безпеки країни та добробуту сільського населення. Інтенсивність процесів руйнування і деградації ґрунтів унаслідок використання застарілих агротехнологій та недотримання фундаментальних законів і правил сільськогосподарської діяльності досягла небезпечного для економічної стабільності держави рівня: впливу ерозії зазнає 57,5 % земель країни, кількість еродованих земель щорічно збільшується на 80–90 тис. га. Внаслідок ерозії щорічно втрачається близько 11 млн т гумусу; 0,5 млн т азоту; 0,4 млн т фосфору та 0,7 млн т калію, 38 % орних земель країни є переущільненими. Останнім часом інтенсивно збільшуються площі кислих і солонцевих ґрунтів. На сьогодні більше 40 % орних земель України потребують проведення хімічної меліорації (комплексу заходів, спрямованих на поліпшення фізико-хімічних та фізичних властивостей ґрунтів – гіпсування та вапнування) [1].

Одним із найважливіших шляхів вирішення даних проблем та підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських товаровиробників є запровадження органічного землеробства. Такий тип господарювання набуває значного розквіту в усьому світі і все більше покупців переорієнтовують свої погляди на таку продукцію. Органічне виробництво – цілісна система господарювання та виробництва харчових та інших продуктів, яка поєднує в собі найкращі практики, що враховують збереження довкіл-

ля, рівень біологічного розмаїття, збереження природних ресурсів, застосування високих стандартів належного утримання тварин та методів виробництва, які відповідають певним вимогам до продуктів, виготовлених з використанням речовин і процесів природного походження. Органічне виробництво спрямоване на покращення здоров'я фермерів та населення в цілому шляхом виробництва високоякісного продовольства, сировини й інших продуктів, збереження родючості ґрунтів і навколишнього середовища, розвиток сільської місцевості та стимулювання місцевого й регіонального виробництва [2, с. 6].

Економічна ефективність виробництва органічної продукції забезпечується за рахунок підвищеної ціни на неї, порівняно з традиційною продукцією. Це дозволяє товаровиробникам формувати відповідний рівень доходності для забезпечення економічної мотивації такого виробництва. Попит формується під впливом порівняно кращих показників якості та безпеки продукції, за що покупці згодні сплачувати вищу ціну.

Розвитку органічного виробництва приділяється значна увага з боку державних органів. Так, 18 вересня 2012 р. Верховна Рада України ухвалила Закон України "Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини", який визначає правові, економічні й соціальні основи виробництва та обігу органічної сільськогосподарської продукції й сировини, заходи контролю й нагляду за такою діяльністю і спрямований на забезпечення справедливої конкуренції й належного функціонування ринку органічної продукції та сировини, покращення основних показників стану здоров'я населення, збереження природного навколишнього середовища, раціонального використання ґрунтів, забезпечення раціонального використання і відтворення природних ресурсів, а також гарантування впевненості споживачів у продуктах та сировині, маркованих як органічні [3].

У прикінцевих та перехідних положеннях даного Закону зосереджено увагу на зменшенні можливостей щодо зловживань з боку виробників такої продукції та встановлення монопольно високих необґрунтованих цін на ринку. В документі зазначено: «Протягом п'яти років з дня набрання чинності цим Законом ціна на одиницю органічної продукції (сировини) не може перевищувати вдвічі ціну на аналогічну одиницю традиційної (неорганічної) продукції (сировини)».

Враховуючи пропозиції Президента України № 9707 12.10.2012 р. щодо необхідності доопрацювання цього Закону на нього було накладено вето [4].

Останнім часом набуває актуальності розширення застосування ґрунтозахисних, адаптованих до зональних особливостей, технологій обробітку ґрунту, які будуть раціонально поєднувати всі технологічні операції, поверхневий і нульовий обробіток. Особливого значення це набуває в зонах недостатнього зволоження.

Загальновідомо, що подальший розвиток рослинництва можливий лише на основі збереження та підвищення родючості ґрунтів. Вітчизняні вчені обґрунтували та запровадили ґрунтозахисну систему, відповідно до

якої основний обробіток ґрунту відбувається без оранки, тобто, без обертання пласту ґрунту. Було доведено її ефективність щодо збереження структури ґрунту та поліпшення його фізичних та фізико-механічних властивостей. Однак запровадження цієї системи зіткнулося з низкою чинників, які не лише обмежили її використання, а й спричинили відмову більшості сільськогосподарських підприємств від неї [5].

No-Till – це технологія, що виключає механічні прийоми впливу на ґрунт. Особлива роль при цьому приділяється сівозмінам, що сприяють зниженню рівня забур'яненості та покращенню родючості ґрунтів.

Розвиток такої технології пояснюється певними причинами. До основних переваг при цьому можна віднести:

- економію палива та затрат праці;
- зменшення витрат на техніку;
- підвищення урожайності сільськогосподарських культур;
- зменшення негативного впливу на ґрунт від застосування значної кількості сільськогосподарських машин;
- покращення структури ґрунту;
- підвищення рівня вмісту органічних решток;
- покращення екологічної ситуації.

В Україні певна кількість сільськогосподарських підприємств вже перейшла на таку технологію. На нашу думку, на особливу увагу заслуговує досвід приватного акціонерного товариства «Агро-Союз», яке з 1997 р. запроваджує ресурсозберігаюче ґрунтозахисне землеробство. З 1997 до 2001 р. в рослинництві застосовувалась мінімальна технологія обробітку ґрунту, а з 2001 р. перейшли на нульову технологію (No-Till). За весь період системного застосування ґрунтозахисного землеробства в господарстві (а це степ України – зона ризикованого землеробства) середня урожайність культур значно підвищилась, почав відновлюватися родючий шар ґрунту. Так, урожайність озимої пшениці зросла з 11,2 ц/га в 2003 р. до 59 ц/га в 2011 р., вміст гумусу в ґрунті збільшився з 4,3% до 4,4%. Витрати паливно-мастильних матеріалів зменшилися з майже 100 л/га до 24 л/га за рік, парк тракторів зменшився з 40 до 4 шт. [6].

Як зазначає ряд авторів, «мета виробничої діяльності полягає в тому, щоб добути потрібну кількість певних видів продукції» [7, с. 8]. Для цього провідним напрямом підвищення економічної ефективності використання землі в сільському господарстві на сучасному етапі повинна бути послідовна інтенсифікація [8, с. 89]. Водночас, слід зауважити, що окрім економічної складової необхідно приділяти увагу питанням охорони ґрунтів та збереження їх якості, запобігання ерозії та проведення меліоративних робіт, які не призводять до негайного отримання прибутку, але забезпечують ефективність землекористування на перспективу.

**Висновки та перспективи подальших досліджень.** Розвиток землекористування сільськогосподарськими підприємствами України в сучасних умовах має цілий ряд специфічних особливостей. Для забезпечення прибутковості господарювання товаровиробники приділяють увагу підвищенню економічної ефективності. Але, разом з тим, питання екологічної

ефективності залишаються осторонь. Внаслідок необґрунтованого внесення мінеральних добрив, засобів захисту рослин та інших синтетичних речовин, що застосовуються для вирощування сільськогосподарських культур, погіршується якість ґрунтів, поширюється ерозія, а певна їх частина взагалі стає непридатною для використання у сільськогосподарському виробництві. Крім того, впровадження сучасних агротехнологій передбачає використання потужної високопродуктивної техніки, що зменшує потребу в працівниках. Внаслідок цього, значно загострюється соціальна ситуація в сільській місцевості. Тому, для забезпечення ефективного землекористування необхідно поєднання економічних, екологічних та соціальних інтересів. У сукупності це призведе до оптимізації використання земельних ресурсів аграрними формуваннями та підвищення конкурентоспроможності вітчизняної сільськогосподарської продукції на світових ринках.

### Список літератури

1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.organic.com.ua/uk/homepage/2010-01-26-13-45-25>
2. Довідник стандартів ЄС щодо регулювання органічного виробництва та маркування органічних продуктів / за ред. Є. Милованова, С. Мельника та ін. – Львів : Піраміда, 2008. – 204 с.
3. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.organic.com.ua/uk/homepage/---q--q>
4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4\\_2?id=&pf3516=9707&skl=7](http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=9707&skl=7)
5. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.agro-business.com.ua/special-projects/high-technology-plants-breeding/55--no-till.html>
6. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://modelagro.com/rasteniev>
7. Класифікація сільськогосподарських земель як наукова передумова їх екологобезпечного використання. – 2-ге вид., допов. / [Добряк Д.С., Канаш О.П., Бабміндра Д.І., Розумний І.А.]. – К. : Урожай, 2009. – 464 с.
8. Данкевич В.Є. Інтенсифікація землеробства при високотоварному виробництві / В.Є. Данкевич // Наукові праці ПДАА. – Вип. 1 (6). – Т. 1. – 2012. – С. 89–93.

*Раскрыты основные вопросы развития землепользования сельскохозяйственными предприятиями в Украине в современных условиях и сформулированы предложения по его совершенствованию.*

***Землепользование, сельскохозяйственные предприятия, агротехнологии, эффективность, развитие.***

*The main questions of land use development in agricultural enterprises of Ukraine in the modern conditions and the proposals of its improvement are provided*

***Land use, agricultural enterprises, agricultural technologies, efficiency, development.***